

Boekbesprekingen

VOGELWERKGROEP AVIFAUNA WEST-NEDERLAND 1981. *Randstad en broedvogels*. Tilburg. 524 p. Prijs f 25,50 (te bestellen door overmaking van f 31,75 (inclusief f 6,25 porto) op postgirorekening 277 620 ten name van J. van der Straaten te Tilburg).

De regionale avifauna's van Nederland verrijzen als paddestoelen uit de grond en worden daarbij hoe langer hoe beter. Evenals bij paddestoelen in de natuur ligt aan het ontstaan van deze avifauna's een uitgebreid, verborgen netwerk van groei ten grondslag, dat in dit geval niet mycelium maar *Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland* heet. Bijna vierhonderd vrijwillige en enkele tientallen door overheidsinstanties (voornamelijk Provinciale Waterstaat Zuid-Holland) bezoldigde inventarisatiedewerkers hebben in voorgaars- en vroege zomermaanden van 1973-78 in het veld de basis gelegd van dit bijzondere werk. Het behandelde gebied omvat Zuid-Holland, uitgebreid tot aan de grenzen van de werkgebieden van de eerder verschenen avifauna's van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal, Midden-Nederland, Noord-Brabant, en de Grote Rivieren. Inventarisatie volgens de striktste karteringsmethode werd nagestreefd, maar uiteraard lang niet overal bereikt: er moest noodzakelijkerwijs ruimte worden gelaten voor een persoonlijke interpretatie van de mensen in het veld. Hoeveel werk er is verzet blijkt wel uit de mededeling dat per uniform gedeelte inventarisatiegebied 15 tot 25 bezoeken nodig zijn geweest (: 31).

De titel *Randstad en broedvogels* (niet: „Broedvogels van de Randstad”) geeft reeds aan dat de benadering van het onderwerp anders is geweest dan die van de andere regionale avifauna's. Het gaat in dit boek over de plaats die de vogels in de Randstad innemen als indicatoren van het milieu en als wegwijzers voor het milieubeleid. Niet de vogels, maar het milieu staat centraal. Dat is ook te merken aan de overvloedige foto-illustraties, die uitsluitend landschappen, dorpsgezichten en stadsbeelden en géén vogels voorstellen. De indeling in hoofdstukken sluit hierbij aan: „Opzet, werkwijze en betrouwbaarheid”, „Wordingsgeschiedenis van West-Nederland”, „Ontwikkeling van het landschap sinds 1900”, „West-Nederlandse landschap en de broedvogels”, „Verspreidingskaarten en beschrijvingen”, „Aanzetten voor een ander beleid”. De 131 soortbeschrijvingen van elk één bladzijde (met tekening van J. Zwarts) zijn vergezeld van gedetailleerde, kwantitatieve verspreidingskaarten. Zij nemen niet meer dan 262 pagina's in, gevolgd door 25 pagina's tellende notities over 50 verdwenen, onregelmatige, zeldzame of ingevoerde (Halsbandparkiet!) broedvogels. Dat is rond de helft van de omvang van het boek, hetgeen voor een werk als dit opvallend weinig is. Eigenlijk is het laatste hoofdstuk, dat over milieubeleid handelt, het belangrijkste. De conclusie, „dat er in de laatste tijd meer soorten in aantal zijn toegenomen dan afgenomen” (: 495) is opmerkelijk en juist, maar het verlies van vooral moerasvogels, weidevo-

gels, vogels van kust en open duin en enkele uilen wordt niet verzwegen. Het is illustratief voor geheel Nederland, zo niet geheel West-Europa. Om een paar voorbeelden te noemen die vijftig jaar geleden nauwelijks voorspelbaar waren: de Putter in opmars in de Randstad; Blauwe Reiger en Houtsnip sterk toegenomen; Zomertaling, Watersnip en Kemphaan als broedvogel aan het verdwijnen. Er wordt op gewezen dat het aan de politieke wil van de Nederlandse bevolking ligt of ons land een vogelrijk land zal blijven of niet. Economische theorieën en economen komen er in de conclusie slecht af als natuurbewaarders; helaas is dit maar al te waar.

Hoe goed ook bedoeld, referent vreest toch dat de benaderingswijze van het boek wat te eenzijdig is. Avifaunistiek, evenals elk ander onderdeel van de ornithologie, behoeft niet „maatschappij-gebonden” te zijn. Hij heeft ook zijn eigen, intrinsieke waarde. Dit aspect is in het boek verloren gegaan. Voorts maakt de relatief korte onderzoekperiode het maken van „generalisaties” niet mogelijk, vooral ook doordat langdurige, strenge winters in deze periode ontbraken.

Niettemin is *Randstad en broedvogels* een uniek en goed doordacht werk. De algemene coördinatoren J. van der Straaten en J. A. J. Vink en de eindredacteurs J. van Dijk, H. van der Kooij, C. M. Lok, P. L. Meininger, J. van der Straaten en J. A. J. Vink mogen van harte worden gelukgewenst, evenals de samenstellers van de algemene hoofdstukken, J. B. Buker, L. S. Buurma en wederom Van der Straaten en Vink. Dat evenals in de *Atlas van de Nederlandse broedvogels* de namen van de (tien) bewerkers van de soortbeschrijvingen alleen met moeite zijn terug te vinden acht referent een redactionele leemte. De talrijke en stellig enthousiaste veldmedewerkers zullen wel blij zijn met het resultaat van hun werk, maar zullen even stellig het genot van de gezamenlijke inspanning gaan missen.

K. H. Voous

BIOLOGISCHE STATION RIESELFELDER. 1981. *Die Rieselfelder Münster — Europareservat für Wat- und Wasservögel*. Selbstverlag, Münster. 216 p. Prijs DM 36.

Ongeveer 50 km ten zuidoosten van Enschede liggen de Rieselfelder Münster (Nordrhein-Westfalen, BRD). Het betreft een 640 ha groot complex van vijvers dat tot 1976 werd gebruikt voor de zuivering van rioolwater van de stad Münster. Sinds 1977 is 233 ha van het gebied aangewezen als vogelreservaat. Dit boek geeft onder meer informatie over flora en fauna, over de activiteiten van het biologisch station en een beschrijving van de jarenlange strijd die is gevoerd om dit natuurgebied te behouden. Acht jaar eerder verscheen het eerste boek over dit gebied (*Die Tundra ist mitten in Deutschland*) dat vooral ten doel had brede

lagen van de bevolking te winnen voor plannen om het gebied te bestemmen tot natuurreserveaat.

De ornithologische betekenis van het gebied is vooral gelegen in de grote aantallen steltlopers die er pleisteren: Kievit (max. 4000), Kemphaan (1500), Watersnip (4000) maar ook soorten als Kleine Plevier (140) en Krombek (80). Het gebied heeft ook een rijke broedvogelbevolking (o.a. Slobeend 50 paar). Door de talloze ondiepe vijvers en een dicht wegnnet leent het gebied zich zeer voor intensief onderzoek aan steltlopers. In de periode 1969-80 werden ruim 14 500 steltlopers geteld waaronder de Kemphaan met 4000 vangsten de belangrijkste plaats inneemt. Veel vogels werden individueel gemerkt door gebruik te maken van kleurringen waardoor veel gegevens konden worden verzameld over verblijfsduur en terugkeer. Zo werd van oude Kemphanen die 's zomers werden geteld, bijna 30% in volgende jaren weer vastgesteld. 's Zomers geringde Kemphanen werden teruggemerkt uit Siberië, terwijl in het voorjaar geringde vogels overwegend van Scandinavische herkomst bleken te zijn.

Door het onderzoek leveren de Rieselfelden een belangrijke bijdrage aan onze kennis omtrent de trek van „binnenland-steltlopers”. Verder is het gebied van grote betekenis voor de natuurbeschermingseducatie, is het een voorbeeld van een geslaagde politieke actie en is veel ervaring opgedaan op het gebied van de „natuurbouw”. Alleen door kunstmatige watertoevoer kunnen immers de vijvers en slikken in stand worden gehouden. Dit boek laat zien dat een groep enthousiaste natuurbeschermers en biologen door een combinatie van onderzoek, mobilisatie van de publieke opinie (bijna 700 krantartikelen!) en politieke strijd heel wat kan bereiken. Een deel van het gebied is voorlopig behouden, er kon een gemaal worden gebouwd en er kwam een goed uitgerust biologisch station met een bezoekerscentrum. Dit betekent echter niet dat de strijd definitief gewonnen is. De stad Münster, die de plannen steeds heeft tegengewerkt, heeft namelijk vlak naast het reserveaat een 90 ha groot industriegebied gepland. Bovendien spreken uitlatingen als „Volkswirtschaftlicher Unsinn ersten Ranges” en „Nicht auf Dauer Vogelereservat” boekdelen.

Die Rieselfelder Münster is een goed leesbaar en aantrekkelijk uitgevoerd boek dat vele natuurbeschermers in Nederland moet aanspreken. (Verkrijgbaar bij: Selbstverlag der Biologischen Station, Coermühle 181, 4400 Münster, BRD)

ERO

FERDINAND L. 1980. *Fuglene i landskabet. Større danske fuglelokaliteter. Bind II.* Dansk Ornithologisk Forening, København. 351 p. Prijs DKr 218,10.

In de jaren 1960-69 heeft de *Dansk Ornithologisk Forening* — de Deense organisatie voor vogelbescherming en vogelstudie — veel gegevens verzameld over belangrijke vogelgebieden in Denemarken. Het doel van deze gebiedeninventarisatie was een gedocumenteerde lijst samen te stellen van belangrijke vogelgebieden, de gebruikte criteria te toetsen, het signaleren van bedreigingen en het aangeven van gewenste beschermingsmaatregelen. De resultaten van de inventa-

risatie werden gepubliceerd in *Større danske fuglelokaliteter I. del* (1971) waarin 669 vogelgebieden van regionale, nationale of Europese betekenis zijn beschreven. *Fuglene i landskabet* geeft een uitwerking van de verzamelde gegevens.

De Engelse samenvatting (ruim 7 pagina's) geeft onder de titel „Danish heaths and wetlands 1960-70 and Danish bird protection” een informatief overzicht van de inhoud van dit boek. Achtereenvolgens worden behandeld: (a) biotoopverlies, verontreiniging en verstoring in de gebieden; (b) watervogels in verschillende biotooptypen; (c) enkele karakteristieke broedvogels; (d) verspreiding en aantallen van watervogels; (e) aantalsveranderingen bij broedende watervogels en (f) bescherming van soorten en gebieden. Eén van de conclusies is dat van de broedende watervogels 44% is achteruitgegaan door biotoopverlies; dit betreft met name soorten van heide en hoogveen, schaarse soorten en soorten aan de rand van hun verspreidingsgebied. Hiertegenover staan soorten die in aantal zijn toegenomen (o.a. Bergeend, Kluut, Bruine Kieken-dief); dit is waarschijnlijk te danken aan betere bescherming tegen bejaging.

Dit boek geeft een uitvoerig overzicht van de vogelrijkdom van *wetlands* en heide-/hoogveengebieden in Denemarken, de veranderingen van de vogelstand in deze biotopen, de recente biotoopverliezen en aantastingen in deze gebieden en de talloze bedreigingen die er nog zijn. De resultaten die in het boek zijn neergelegd, vormen een basis voor de vogelbescherming in Denemarken. Daar verlies en aantasting van biotopen ongetwijfeld de belangrijkste factoren zijn die heden ten dage de vogelstand beïnvloeden, zou een dergelijke gebiedeninventarisatie ook in ons land op zijn plaats zijn. Een toekomstig project voor SOVON?

ERO

MELTOFTE H. 1981. *Danske rasteplasser for vadefugle.* Miljøministeriet, København. 194 p. Prijs DKr 85.

Nadat in 1980 *Fugle i Vadehavet* verscheen met de resultaten van steltloperstellingen in het Deense deel van de Waddenzee, is nu een rapport verschenen met de telresultaten uit de rest van Denemarken. Het is in de Deense taal geschreven met een Engelse samenvatting en Engelse op- en onderschriften bij tabellen en figuren. De tellingen werden uitgevoerd in 1974-78 door leden van de Deense steltloperwerkgroep, een uit 300 leden bestaande werkgroep van *Dansk Ornithologisk Forening*. Het rapport geeft een beeld van de betekenis van een 300-tal gebieden voor steltlopers. Het is overzichtelijk ingedeeld en verlucht met levendige pentekeningen van landschappen met de daarin voorkomende steltlopers.

Na enkele inleidende hoofdstukken, waarin doelstelling, methodiek, natuurbeschermingsaspecten en totale aantallen ter sprake komen, volgt een uitvoerige weergave van de telresultaten per *amt* (= provincie). Van de 92 belangrijkste gebieden wordt bovendien een kort overzicht gegeven van natuurbeschermingsstatus, intensiteit van de jacht, aantastingen en bedreigingen. Bovendien zijn fragmenten van topografische kaarten opgenomen, waarop deze gebieden gearceerd zijn aangegeven. Negenentachtig procent van deze ge-

bieden is op één of andere wijze aangetast (b.v. door gedeeltelijke inpoldering of ontwatering). Kwelders behoren in Denemarken tot de meest bedreigde biotopen. Slechts 14% van de onderzochte gebieden bleek een goede vorm van bescherming te genieten.

De hoge jachtdruk in Denemarken, waar ook op steltlopers als Zilverplevier, Wulp en Zwarte Ruiter wordt gejaagd, is uitvoerig besproken. Jacht en de daarmee gepaard gaande verstoring worden verantwoordelijk geacht voor afname in aantallen op bepaalde plaatsen. Een aantal potentieel geschikt gebieden zou door deze intensieve jacht voor verschillende soorten zelfs grotendeels ongeschikt zijn geworden. De 92 belangrijkste gebieden liggen merendeels langs de kust. De aantallen vogels die hier zijn geteld, zijn aanzienlijk lager dan die in de Nederlandse (of de Deense!) Waddenzee. Zonder Kievit en Goudplevier bedroegen de totalen van alle telgebieden in mei, september en oktober resp. 85 000, 42 000 en 38 000. Er overwinteren slechts enkele duizenden steltlopers.

Door het enkele jaren tellen van een groot aantal gebieden is een uitstekend beeld ontstaan van verspreiding, aantalsverloop gedurende het jaar en biotoopvoorkeur van de doortrekkende soorten. Gelet op de talrijke aantastingen en bedreigingen is dergelijke informatie van groot belang.

Cor Smit

SMIT C. J., DEN HOLLANDER J., VAN WINGERDEN W. K. R. E. & WOLFF W. J. (eds) 1982. *Terrestrial and freshwater fauna of the Wadden Sea area*. Balkema, Rotterdam. 275 p. Prijs f 29,65.

In de serie rapporten die de Werkgroep Waddenzee onder auspiciën van de Stichting Veth tot Steun aan Waddenonderzoek uitgeeft over het Nederlandse, Duitse en Deense Waddengebied (cf. *Limosa* 54: 147-148) is onlangs deel 10 over land- en zoetwaterdieren verschenen. Het hoofdstuk over de broedvogels (doortrekkers en wintergasten komen niet aan bod in het boek) is geschreven door Cor Smit.

In ruim 60 pagina's wordt een overzicht gegeven van de verspreiding en het voorkomen van de 177 soorten die op de hoge zandplaten en eilanden in de Waddenzee broeden. Veel informatie wordt in de vorm van tabellen en figuren gepresenteerd, waardoor snel een goed inzicht wordt verkregen in deze broedvogelbevolking.

Op grond van ontstaanswijze, vorm en landschapsstructuur worden zes typen eilanden onderscheiden, die alle door een eigen vogelbevolking worden gekenmerkt. Uit een nadere analyse blijkt dat binnen elk type het aantal soorten toeneemt met de oppervlakte grond (eilandtheorie van MacArthur & Wilson) en dat het aantal soorten op de grotere eilanden in de twintigste eeuw flink is toegenomen doordat de mens het aanzien van die eilanden sterk heeft gewijzigd. Overigens zijn in de loop van deze eeuw ook soorten als broedvogel verdwenen.

Ongeveer één derde van het hoofdstuk wordt ingenomen door een tabel met gegevens over verspreiding en talrijkheid der soorten, alsmede de veranderingen in de loop van deze eeuw hierin (met bronvermelding). Voor een groot aantal Duitse en Deense eilanden is het voor het eerst dat er een avifaunistisch over-

zicht is gemaakt. Voor die eilanden moet de lijst dan ook als een eerste aanzet worden gezien waarop nu kan worden aangevuld (en misschien ook moet worden weggestreept!). Het moet een gigantische klus zijn geweest om deze informatie bij elkaar te krijgen en ik denk dat allen die in de broedvogelbevolking van de Waddeneilanden zijn geïnteresseerd Cor Smit daarvoor dankbaar zullen zijn.

Bij het doorlopen van de tabel viel mij op dat de literatuur hier en daar minder zorgvuldig is verwerkt dan men voor zo'n avifaunistisch overzicht zou wensen. Zo worden bijvoorbeeld Zwarte Roodstaart, Grote Karekiet, Geelgors en Ringmus ten onrechte als zekere broedvogels van Vlieland aangemerkt. In de *Atlas van de Nederlandse broedvogels*, waarnaar wordt verwezen, worden deze soorten namelijk als „waarschijnlijke broedvogels” (o.a. minstens twee keer zang, baltsend) opgegeven. Ook het incidenteel broeden van de Grote Stern is op dit eiland niet met zekerheid vastgesteld. Daar staat tegenover dat de Kruisbek als mogelijke broedvogel wordt vermeld, terwijl het broeden reeds in 1967 met zekerheid werd vastgesteld (*De vogels van Vlieland*, 1968: 74).

Ook bij het napluizen van de lijsten van andere Nederlandse eilanden trof ik een paar omissies of foutjes aan. Ik denk dat deze onvolkomenheden hadden kunnen worden voorkomen als er tijd was geweest (de auteur kan daarvoor niet worden geblameerd) om de soortenlijsten aan locale vogelaars voor te leggen. Gelukkig kan de lezer voor hem dubieuze opgaven via de literatuurverwijzingen snel natrekken, zodat de tabel goed bruikbaar blijft. Voor vogelaars die geregeld de Wadden bezoeken derhalve een *must*.

Arie L. Spaans

SCHMIDT E. 1981. *Die Sperbergrasmücke*. (Neue Brehm-Bücherei 542) Ziemsen, Wittenberg. 80 p. Prijs 6,80 M.

In de serie vogelmonografieën van de Neue Brehm-Bücherei verscheen onlangs een deeltje gewijd aan de Sperwergrasmus.

De schrijver heeft sinds zijn jeugd deze grootste Europese vertegenwoordiger van het geslacht *Sylvia* bestudeerd. De hierbij (in Hongarije) verzamelde waarnemingen vormen, samen met een uitgebreide literatuurstudie, uitgangspunt voor dit boekje, waarin over het algemeen diep, maar kort en bondig ingegaan wordt op zaken als systematiek, veldkenmerken, biometrie, rui, verspreiding, broedbiotoop (verduidelijkt aan de hand van foto's), voedsel, trek, overwinteringsgebieden en vooral voortplantingsbiologie. Ook zijn enkele hoofdstukken gewijd aan onderwerpen als vijanden en parasieten, de mens als milieufactor, bescherming, vangst en het heden ten dage wat vreemd aandoende hoofdstuk over de Sperwergrasmus als kooivogel.

Jammer is, dat de schrijver niet altijd uitgaat van de meest recente literatuurgegevens. Zo wordt in het, in verband met het voorkomen in ons land juist interessante hoofdstuk over de trek, voor West-Europa uitgegaan van literatuur uit de jaren zestig. Ook het in de laatste jaren veel gehanteerde idee van „reversed migration” ter verklaring van het voorkomen van de vrij grote aantallen herfstwaarnemingen in bijvoorbeeld

Groot-Brittannië en Nederland wordt niet genoemd (vgl. Sharrock 1974, *Scarce migrant birds in Britain and Ireland*). Eveneens wordt het nagenoeg ontbreken van voorjaarswaarnemingen in West-Europa niet gememoreerd, terwijl „doorgeschoten” exemplaren in verband met de in het voorjaar noordwestelijke trekrichting wel te verwachten zouden zijn. Ook bij de naamgeving blijkt de auteur niet geheel up-to-date; voor de Nederlandse naam wordt opgegeven: „Gestreepte Grasmus (ook Sperwergrasmus)”.

De in deze serie gebruikelijke, wat ouderwetse, strakke opzet en de matige zwart-wit foto's maken het geheel wat minder prettig leesbaar. Toch is de schrijver er zeker in geslaagd een duidelijk beeld van deze zeer verborgen levende vogel te geven.

Joke E. Winkelman

Korte besprekingen

ALTENBURG W., ENGELMOER M., MES R. & PIERSSMA T. 1982. *Wintering waders on the Banc d'Arguin*. Stichting Veth tot steun aan Waddenonderzoek, Leiden. 283 p. Prijs f 25,— (te bestellen door overmaking van dit bedrag op postgirorekening 4 491 165 ten name van M. Engelmoer, Groningen).

Een gedegen en aantrekkelijk uitgevoerd rapport van de *Netherlands Ornithological Mauritanian Expedition 1980* die in januari-maart 1980 onderzoek verrichtte op de Banc d'Arguin, Mauretanië (West-Afrika). Met 2 miljoen steltlopers is de Banc d'Arguin een belangrijk overwinteringsgebied voor diverse soorten. Dit rapport doet onder meer verslag van de telresultaten en van onderzoek naar de voedselbiologie van de steltlopers in dit gebied. Deze uitgave zal uitvoerig in *Ardea* worden besproken.

CARP E. 1980. *Directory of wetlands of international importance in the Western Palearctic*. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Gland (Zwitserland). 506 p. Prijs onbekend.

Dit boek geeft een overzicht van *wetlands of international importance* in het Westpaleaartische gebied: van IJsland tot Afghanistan en van Marokko tot de Oeral. Het is gebaseerd op rapporten van deskundigen uit de verschillende landen. De gebieden die voor ons land zijn vermeld, zijn merendeels ook opgenomen in „Belangrijke waterrijke vogelgebieden in Nederland” (*Limosa* 55: 43-55). Uitzonderingen hierop zijn onder meer Fochteloërveen, Tjeukemeer, delen van de Randmeren, een aantal plassen in Utrecht en Zuid-Holland en het Quackjeswater & Breede Water.

VAN DER PLAS-HAARSMA M. 1980. *De Huismus*. Spectrum, Utrecht. 156 p. Prijs f 22.

Dit goed geschreven boek beschrijft in drie delen de Huismus: „De mus als soort”, „Mussen onder elkaar”, „Mussen en mensen”. Het is reeds besproken in *Ardea* (69: 227).

VAN GELDEREN J. G., VAN DER KAM J. & LABAN C. (red.) 1980—82. *Spectrum encyclopedie van de natuur in Europa*. Spectrum, Utrecht. 1144 p. Prijs f 99,50 per deel.

Deze uitgave, waaraan tientallen auteurs een bijdrage leverden, behandelt in vier delen allerlei aspecten van de Europese natuur. Ieder deel telt ongeveer 140 hoofdstukjes die elk een bepaald onderwerp in kort bestek belichten. Een aantal van deze hoofdstukjes gaat over vogels. De boeken zijn fraai geïllustreerd met kleurenfoto's en bieden een rijkdom aan informatie.

Instituut voor Oecologisch Onderzoek

Op de AFDELING VOGELTREKSTATION van het Instituut voor Oecologisch Onderzoek van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen is een vacature voor een

medewerker (m/v, 20-30 jaar)

Taak: uitvoeren van administratieve werkzaamheden op de Ringcentrale. (Aan deze functie is geen veldwerk verbonden.)

Vereist: een goede kennis van de Nederlandse avifauna; belangstelling voor organisatie en administratie; voldoende talenkennis voor het lezen van brieven in de Engelse, Franse en Duitse taal.

Standplaats: Heteren.

Salaris: volgens rijksregeling maximum f 2.735,— bruto per maand, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring.

Schriftelijke sollicitaties worden binnen 14 dagen na het verschijnen van dit tijdschrift ingewacht bij de afdeling Personeelszaken van het Instituut voor Oecologisch Onderzoek, Kemperbergerweg 67, 6816 RM Arnhem.